

Овчаренко О. М.,*доктор юридичних наук, доцент,**доцент кафедри адвокатури**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***Ковальова Я. О.,***кандидат юридичних наук,**асистент кафедри адвокатури**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню стандартів дисциплінарної відповідальності адвоката, втілення яких на національному рівні вимагають міжнародні приписи рекомендаційного характеру, а також практика Європейського суду з прав людини, заснована на нормах Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Звернення до зазначених положень дозволяє виділити такі стандарти адвокатської відповідальності, як юридична визначеність під час формулювання підстави відповідальності адвоката, презумпція невинуватості в дисциплінарному провадженні, пропорційність і вмотивованість рішення про накладення дисциплінарного стягнення. На підставі аналізу рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» доведено, що під час оцінювання будь-якої застосовуваної до адвоката процедури треба аналізувати її відповідність вимогам належного суду, зокрема справедливості, незалежності, забезпеченню процесуальних прав адвоката, якого звинувачено у вчиненні проступку, наявності судового контролю за рішеннями про накладення дисциплінарних стягнень. Відсутність однієї або декількох елементів належного суду в юридичній процедурі, що має застосовуватися до представника адвокатської професії, ставить під сумнів законність і легітимність останньої і може послужити підставою для скасування її результатів у судовому порядку. Для забезпечення інституціональної незалежності адвокатури служать нормативні запобіжники від свавільного притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, як-от: неможливість накладення дисциплінарних стягнень на адвоката за винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист або представництво, заборона втручання у правову позицію адвоката й ототожнення його з клієнтом, особливий порядок притягнення адвоката до відповідальності.

Ключові слова: адвокат, інститут дисциплінарної відповідальності адвоката, підстава дисциплінарної відповідальності адвоката, види дисциплінарних стягнень, стандарти належної правової процедури під час застосування дисциплінарних стягнень, пропорційність дисциплінарної відповідальності.

Постановка проблеми. Теоретичні й практичні питання, пов'язані з притягненням адвоката до дисциплінарної відповідальності, набувають особливої вагомості в період становлення

й розвитку в Україні правової держави, формування громадянського суспільства. Втілення в життя Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [1], приведення базового законодавства про адвокатуру у відповідність з Конституцією України та міжнародно-правовими нормами є нагальною вимогою часу і потребує вирішення багатьох завдань, наприклад таких, як внесення змін в існуючий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності та розширення видів дисциплінарних стягнень.

Питання дисциплінарної відповідальності адвоката привертають значну увагу науковців і практиків, зокрема, вони знайшли відображення в наукових працях таких вітчизняних вчених, як Т.Б. Вільчик [2], В.В. Заборовський [3], Н.М. Бакаянова [4], М.В. Кравченко [5] та інші. Утім, деякі питання тлумачення підстави відповідальності і застосування дисциплінарних стягнень залишаються дискусійними.

Мета дослідження. Дослідження присвячене висвітленню стандартів дисциплінарної відповідальності адвоката, втілення яких на національному рівні вимагають міжнародні приписи рекомендаційного характеру, а також практика Європейського суду з прав людини, заснована на нормах Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Звернення до зазначених положень дозволяє виділити такі стандарти адвокатської відповідальності, як юридична визначеність під час формулювання підстави відповідальності адвоката, презумпція невинуватості у дисциплінарному провадженні, пропорційність і вмотивованість рішення про накладення дисциплінарного стягнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стандарти юридичної відповідальності адвоката містяться у низці універсальних і регіональних актів, ухвалених авторитетними міжнародними організаціями. До *універсальних джерел, в яких містяться положення щодо відповідальності адвоката*, можна віднести такі акти: Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН про попередження злочинів (1990 р.) [6]; Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної Асоціації правників (1990 р.) [7]. *Регіональні стандарти адвокатської відповідальності* розроблені та ухвалені на європейському континенті й поширюються на адвокатів європейських країн, а це: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та практик Європейського суду з прав людини; Загальний кодекс правил для адвока-

тів країн Європейського Співтовариства (1988 р.) [8]; Хартія основоположних принципів європейської юридичної професії (2006 р.) [9]; рекомендації та резолюції Комітету Міністрів Ради Європи, зокрема «Про юридичну допомогу та консультації» (1978 р.) [10], «Про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків» (2000 р.) [11]. Впровадження європейських стандартів юридичної відповідальності адвоката особливо важливо з огляду на європейську інтеграцію України, на зобов'язання, які Україна взяла на себе перед Європейським Союзом та інституціями і установами Ради Європи. Можна погодитися з В.О. Святоцькою, яка підкреслює, що реформування адвокатури України, з поступовим приведенням її у відповідність до європейських стандартів, є необхідною умовою для національної «європеїзації» [12].

Під час вивчення міжнародних стандартів юридичної відповідальності адвоката варто також згадати низку важливих правових позицій Європейського суду з прав людини, які базуються на тлумаченні ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Органи, що здійснюють накладення стягнень на адвокатів, мають ознаки «судів» у розумінні ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. До таких органів за чинним законодавством належать: (а) суди – у разі застосування кримінального покарання і низки адміністративних стягнень щодо адвокатів; (б) органи дисциплінарної влади (кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури – у разі застосування дисциплінарних стягнень); (в) слідчі судді – у разі вирішення низки питань на досудових стадіях кримінального провадження або застосування запобіжних заходів відповідно до КПК України.

Європейський суд з прав людини в рішенні по справі «О. Волков проти України» (від 9 січня 2013 р.) визнав, що «що під час розгляду питання про звільнення суддів Вища рада юстиції, парламентський комітет і пленарні засідання Верховної Ради України спільно виконували судові функції» (п. 90). У цій справі екс-суддя Верховного Суду України успішно оскаржив до Страсбурзького суду своє звільнення. Відповідно до національного законодавства склад і повноваження кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури мають багато спільного з функціонуванням Вищої ради правосуддя, яка вирішує питання про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Самі ж стандарти такої відповідальності, викладені у міжнародно-правових актах, є схожими. Отже, в даному випадку можна застосувати аналогію права. У справі «О. Волков проти України» Європейський суд з прав людини наголосив на важливості застосування всієї сукупності стандартів належної правової процедури під час притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (§§ 87–95) [13].

Керуючись наведеними вище прецедентами Європейського суду з прав людини, можна дійти висновку, що діяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури із застосування дисциплінарних стягнень щодо адвокатів має відповідати загальним стандартам справедливого судового розгляду, викладеним у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, в разі притягнення до різних видів юридичної відповідальності адвокати мають користуватися такими гарантіями, як-от: 1) установлення факту порушення ним обов'язку, передбаченого законом; 2) закріплення прозорості процедури розгляду справи із забезпеченням прав адвоката:

а) на повне інформування стосовно скарг, поданих проти нього; б) на ознайомлення з усіма доказами, зібраними по його справі; в) бути вислуханим (усно й письмово) органами, що здійснюють відповідне провадження на всіх його стадіях; г) особисто постати перед цими органами під час провадження по його справі; д) на представництво своїх інтересів; е) на правовий захист від неправомірного впливу органів, які здійснюють провадження у справі, та їх посадових осіб; 3) передбачення законом можливих санкцій, які сформульовані чітко й однозначно; 4) застосування санкції, що відбувається з урахуванням принципу пропорційності покарання вчиненому порушенню та його індивідуалізації; 5) право адвоката оскаржити прийняте рішення в судовому порядку.

2. *Підстави відповідальності й санкції, що застосовуються за їх порушення, мають бути чітко й однозначно встановлені законом і не можуть мати зворотної дії.* Процедура притягнення адвоката до юридичної відповідальності обов'язково має бути закріплена законом. Відповідно до ч. 2 ст. 19 КУ органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України. Пункт 22 ч.1 ст. 92 Основного Закону країни визначає, що засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них належить визначати виключно законами України. Конституційний Суд України в рішенні від 30 травня 2001 р № 7-рп/2001 вказав: «Притягнення до юридичної відповідальності має здійснюватися у певному порядку, на підставі процесуальних норм, що регламентують провадження у справі про порушення юридичними особами норм законодавства. <...> При цьому законодавець може диференціювати строки притягнення до відповідальності, процедуру застосування заходів впливу до порушників законодавства залежно від особливостей суспільних відносин, що регламентуються зазначеним законодавством» [14]. Отже, всі акти, які встановлюють відповідальність адвоката, повинні відповідати цьому постулату.

Ще одна конституційна норма, а саме ст. 58 КУ, була розтлумачена КС України в рішенні від 13 травня 1997 р. № 1-зп, відповідно до якого «закони поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності. Закріплення названого принципу на конституційному рівні є гарантією стабільності суспільних відносин, у тому числі відносин між державою і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього закону чи іншого нормативно-правового акта» [15]. Цим самим рішенням Конституційний Суд України утверджує принцип правової визначеності, розвинений і в практиці Європейського Суду з прав людини.

В іншому рішенні Конституційного Суду України № 3-р(І)/2019 від 5 червня 2019 р. викладені складники цього принципу, зокрема вказується, що «втління легітимних очікувань унеможлиблюється, зокрема, у випадку, коли особа не може досягнути прогнозованого результату внаслідок зміни юридичного регулювання у такі строки, що не є розумними та обґрунтованими» [16].

Стосовно юридичної відповідальності юридична визначеність означає: (а) вимогу чіткого визначення на рівні закону

підстави відповідальності; (б) заборону поширення юридичної відповідальності на дії або бездіяльність, які мали місце в минулому, тобто так звану «відповідальність заднім числом»; (в) заборону ретроспективного посилення санкцій відповідальності; (г) вимогу чіткої законодавчої регламентації процедури накладення санкцій на суб'єкта в разі вчинення ним неправомірних дій.

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, до якого належать такі вчинки адвоката: 1) порушення вимог несумісності; 2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом.

Тлумачення деяких підстав відповідальності адвоката, наприклад, порушення ним присяги або правил адвокатської етики, може бути занадто широким. Це негативно відображається на процесуальній незалежності адвоката, адже фіксуються випадки ініціації органами правопорядку дисциплінарних проваджень щодо принципових адвокатів, які добросовісно захищають інтереси клієнтів.

Варто підкреслити, що в судовій практиці склалася досить стала правова позиція, відповідно до якої тлумачення підстави дисциплінарної відповідальності адвоката є дискреційним повноваженням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, а «правову оцінку рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про перегляд рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та прийняття нового рішення про застосування до адвоката дисциплінарного стягнення суд надає виключно в контексті дотримання відповідної процедури, не втручаючись у надану відповідачем юридичну оцінку доказам, зібраним у ході процедури проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката на предмет їх достатності» (постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 21.07.2017 р. у справі № 826/1520/15).

Досить важливими з точки зору європейських стандартів адвокатури є гарантії від свавільного притягнення адвоката до відповідальності або застосування цього інституту з метою тиску на представників юридичної професії. Відповідно до ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правової допомоги, якщо при цьому не було вчинено дисциплінарного проступку.

Окрім того, в статті 23 зазначеного Закону наводяться гарантії забезпечення адвокатського імунітету, зокрема:

- забороняється втручання у правову позицію адвоката;

- не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, в тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката;

- забороняється ототожнення адвоката з клієнтом;

- дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку.

Вказані положення закону спрямовані на захист інституту адвокатури, забезпечення незалежності адвоката й належну реалізацію адвокатом своїх професійних обов'язків.

Водночас деякі елементи дисциплінарного провадження стосовно адвокатів викликають дискусію. Так, з 01 січня 2018 р. набуло чинності Рішення Ради адвокатів України № 203 від 23.09.2017 року про внесення змін до «Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність» [17], яким передбачено встановити та затвердити плату за організаційно-технічне забезпечення розгляду: (а) заяв (скарг) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності; (б) скарг на рішення дисциплінарних палат кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, а також (в) скарг на дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури – у розмірі одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом на день подання заяви (скарги).

Рішення щодо запровадження організаційного внеску під час подачі дисциплінарної скарги негативно сприйняте експертами Ради Європи, що відображено у Звіті по результатах оцінки потреб адвокатського самоврядування в Україні в межах Проекту «Консолідація реформ правосуддя в Україні», що реалізується РЄ у 2017–2018 рр. [18]. По-перше, належна якість надання адвокатами своїх послуг є важливим елементом і одночасно гарантією доступності правосуддя, а по-друге, – дисциплінарна відповідальність інших представників юридичної професії не передбачає жодних фінансових або інших організаційних обтяжень, окрім належним чином оформленого звернення щодо неправомірної поведінки фахівця у галузі права.

Відповідно до п. 7 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку і не може бути підданий дисциплінарному покаранню, доки його вину не буде доведено в законному порядку і встановлено рішенням дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Адвокат не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку. Обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює дисциплінарне провадження стосовно адвоката. Звинувачення адвоката не може ґрунтуватися на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачаться на його користь.

Відповідно до ч. 2 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [19] адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, заявляти клопотання і відводи, користуватися правовою допомогою адвоката. Підкреслимо, що надання пояснень не є обов'язком адвоката, а лише його правом, однак важливо розуміти, що ретельно здійснюючи захист своєї пра-

вової позиції, адвокат забезпечує доведення своєї правоти й демонструє відкритість і добросовісність. Ненадання ж ним відповіді або пояснень щодо фактів, викладених скаржником, може бути розтлумачено не на користь адвоката.

Водночас цікавою є ситуація, коли дисциплінарну відповідальність адвоката ініціюють суди. Так, відповідно до ст. 262 ЦПК України [20] суд, виявивши під час вирішення спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу. Підставою для постановлення такого процесуального документа судом є зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежне виконання професійних обов'язків (у тому числі якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або інше порушення законодавства адвокатом або прокурором. Отже, якщо суддя постановляє окрему ухвалу щодо діяльності адвоката і спрямовує її до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, виходячи з текстуального тлумачення п. 7 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, обов'язок доведення винуватості адвоката покладається на суд.

Водночас це складно уявити на практиці. По-перше, розслідування фактів неправомірної поведінки зобов'язана здійснити кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, голова якої надає відповідне доручення одному із членів дисциплінарної палати. По-друге, складно уявити, щоб кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури викликала на своє засідання суддю, опитувала його, вчиняла інші аналогічні дії. Повноваження комісії у такій ситуації обмежуються вивченням окремої ухвали суду, яка відповідно до приписів процесуального законодавства має преюдиційну силу, а також надсиланням запитів до відповідного суду з метою ознайомлення з аудіо- або відеозаписом судового засідання, протоколом судового розгляду. Незважаючи на формально закріплені обов'язок скаржника доводити вину адвоката, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури зобов'язана здійснити всебічне розслідування факту порушення законодавства або етичних принципів з боку адвоката, оцінити існуючі докази й матеріали, а також винести обґрунтоване рішення щодо застосування або відмови у застосуванні дисциплінарного стягнення щодо адвоката. В іншому разі не будуть дотримані стандарти належної правової процедури в дисциплінарному провадженні. Тому можна стверджувати, що тягар доведення вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку розподіляється між кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури і скаржником, на останнього ж покладається переважно обов'язок довести факти, на які він посилається в обґрунтування своєї позиції.

Відповідно до ст. 41 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» рішення у дисциплінарній справі має бути вмотивованим. Під час обрання виду дисциплінарного стягнення враховуються обставини вчинення проступку, його наслідки, особа адвоката та інші обставини. До адвоката застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді попередження, якщо можливість застосування іншого стягнення за вчинений ним дисциплінарний проступок не передбачена законом. Стандарт мотивування рішень кваліфікаційно-дисциплінарної

комісії адвокатури впливає з європейських стандартів мотивування судових рішень. Відповідно до правової позиції Європейського суду з прав людини принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, передбачає, що у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються; хоча пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент; міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (рішення Європейського суду з прав людини «Проніна проти України», пункт 23) [21]. Відсутність належного мотивування рішення про застосування дисциплінарних стягнень до адвоката може стати підставою скасування такого рішення Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури або судом. Приміром, адвокат, надаючи правову допомогу, допустила порушення вимог ст. 24 Закону щодо оформлення адвокатського запиту. Зокрема, ордер, на підставі якого запитувались документи, був виписаний адвокатом самим на себе. Оскільки адвокат не має права у своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або Правилам адвокатської етики (ч. 3 ст. 7), Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури притягла адвоката до дисциплінарної відповідальності та застосувала стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Переглядаючи за скаргою адвоката дану справу, у Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури відзначили, що адвокат діяв в інтересах довірителя під час надання правової допомоги, і клієнт в підсумку отримав позитивний результат. З урахуванням обставин вчинення проступку, відсутності настання негативних наслідків та особи адвоката Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури вирішила скасувати рішення про застосування дисциплінарного стягнення та застосувати до адвоката дисциплінарне стягнення у вигляді попередження (рішення від 27.09.2017 р., № IX-006/2017).

Висновки. Процедура дисциплінарної відповідальності адвоката має відповідати стандартам незалежності, неупередженості, прозорості, справедливості, розумності строків розгляду, презумпції невинуватості та іншим гарантіям належного судочинства і визначатися безпосередньо законом. Під час оцінювання будь-якої застосовуваної до адвоката процедури треба аналізувати її відповідність вимогам належного суду та принципу правової визначеності. Відсутність однієї або декількох із наведених вимог в юридичній процедурі, що має застосовуватися до представника адвокатської професії, ставить під сумнів законність і легітимність останньої і може послужити підставою для оскарження її результатів до суду.

Література:

1. Про Стратегію реформування судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. Ст. 38.
2. Вільчик Т.Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні : монографія. Харків : Право, 2015. 400 с. С. 260–261.
3. Заборовський В.В. Дисциплінарна відповідальність адвоката: поняття та види. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 4. С. 105.

4. Бакаянова Н.М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2017. 46 с.
5. Кравченко М.В. Щодо відповідальності адвоката за порушення зобов'язань за договором про надання правової допомоги. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право : наук. пр. Нац. авіац. ун-ту*. 2014. № 3. С. 130–134.
6. Основні положення про роль адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835
7. Стандарти незалежності юридичної професії міжнародної асоціації юристів: прийняті на конференції у вересні 1990 р. в місті Нью-Йорку. URL: <http://bibliograph.com.ua/kodex-9/24.htm>
8. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (1988). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343
9. Хартія основоположних принципів європейської юридичної професії: прийнята Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи (The Council of Bars and Law Societies of Europe) від 25 листопада 2006 р. URL: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Hartiya_brenduvannya.pdf
10. Резолюція (78) 8 Комітету Міністрів державам-членам Про юридичну допомогу та консультації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_132
11. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам Про свободу професійної діяльності адвокатів: Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf
12. Святоцька В.О. Наближення стандартів організації та діяльності адвокатури України до загальноєвропейських. *Актуальні проблеми судового права* : матеріали міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І.С. Марочкина (Харків, 30 жовт. 2015 р.). Харків : Право, 2015. С. 96.
13. Case Of Oleksandr Volkov v. Ukraine. Judgement of European Court of Human Rights from 9 January 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115871%22%5D%7D>
14. Рішення Конституційного Суду України у справі про відповідальність юридичних осіб від 30 травня 2001 р., № 7-рп/2001. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01>
15. Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 р., № 1-зп про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243-21, 243-22, 243-25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-97>
16. Рішення Першого Сенату Конституційного Суду України № 3-р(І)/2019 від 5 червня 2019 р. у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю «Метро Кеш Енд Кері Україна». *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19>
17. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затверджене Рішенням РАУ від 30 серпня 2014 р. № 120 (зі змінами та доп.). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2019-02-14-polozhennya-6_5cee816a86403.pdf
18. Звіт по результатах оцінки потреб адвокатського самоврядування в Україні в рамках Проекту «Консолідація реформ правосуддя в Україні», що реалізується РС в 2017-2018 рр. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/bar-needs-assessment-report-presented-in-kyiv>
19. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5076-17>
20. Цивільний процесуальний Кодекс : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1618-15>
21. Проніна проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 18 липня 2006 р., Заява № 63566/00. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096

Ovcharenko O., Kovalyova Ya. Disciplinary responsibility of attorneys: issues for discussion

Summary. The article researches standards of disciplinary responsibility of an attorney, which implementation at national level is required by internationally approved guidelines, as well as the case law of the European Court of Human Rights, based on the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Review of these provisions allows to distinguish such standards of attorney's liability as legal certainty in formulating the basis of the lawyer's liability, the presumption of innocence in disciplinary proceedings, the proportionality and motivation of the decision to impose a disciplinary sanction. On the basis of the analysis of the decision of the European Court of Human Rights in the case of Alexander Volkov v. Ukraine, it is proved that in assessing any procedure applied to a lawyer, it is necessary to analyze its compliance with the requirements of the due procedure of law, in particular, justice, independence, ensuring the procedural rights of the lawyer being accused of misconduct, judicial control over decisions imposing disciplinary sanctions. The absence of one or more elements of the due procedure of law in the legal procedure to be applied to an attorney raises questions of the lawfulness and legitimacy of the latter and may justify the annulment of its results in court. To ensure the statutory independence of the bar, there is a set of safeguards, enshrined in legal acts, in particular: prohibition of imposing disciplinary sanctions on a lawyer after a court or another body has delivered a decision not in favor of the lawyer's client or after a higher court or another official body has overruled a decision in a case where the lawyer had performed, prohibition of interfering with the legal position of the lawyer and identifying him with the client, special procedure of disciplining a lawyer who has conducted an offence.

Key words: attorney, institute of disciplinary responsibility of attorney, ground of disciplinary responsibility of attorney, types of disciplinary sanctions, standards of due process in applying disciplinary sanctions, proportionality of disciplinary responsibility.